

AQCHADARYO HAVZASI VA QUYI ZARAFSHON VODIYSI AHOLISI ZARGARLIK SAN'ATI TARIXI SAHIFASI

Saparbayeva Aziza Asror qizi

Urganch davlat universiteti, Ijtimoiy-iqtisodiy fanlar fakulteti,
tarix ta'lim yo'nalishi 3-bosqich talabasi, Navoiy nomli davlat
stipendiyasi sohibasi

AQCHADARYA BASIN AND LOWER ZARAFSHAN VALLEY RESIDENTS JEWELRY ART HISTORY PAGE

Saparbaeva Aziza Asror kizi

Urgench State University, Faculty of socio-economic sciences,
student of the 3rd stage of the educational direction of history,
master of State Scholarship named after Navoi

СТРАНИЦА ИСТОРИИ ЮВЕЛИРНОГО ИСКУССТВА ЖИТЕЛЕЙ БАСЕЙНА РЕКИ АКЧАДАРЬЯ И ДОЛИНЫ НИЖНЕГО ЗАРАФШАНА

Сапарбаева Азиза Асрор кизи

Ургенчский государственный университет, факультет
социально-экономических наук, студент 3-го курса
исторического образования, обладатель государственной
стипендии имени Навои

<https://orcid.org/0009-0006-5427-3145>

azizasaparbaeva1305@gmail.com
+998931530320

Annotatsiya: Maqolada Xorazm vohasi Aqchadaryo irmog'i va Quyi Zarafshon vodiysi neolit davri aholisi zargarlik san'ati tarixi tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Aqchadaryo havzasi, Quyi Zarafshon vodiysi, zargarlik san'ati, So'g'diyona, Baqtriya, E.Neva, A.Sagdullayev, B.Marshak, J.Harmatta, metall qoplash, gravirovka, tahlil, marjon, bilakuzuk, zirak, uzuk.

Abstract: The article analyzes the history of jewelry art of the Khorezm Oasis Aqchadarya tributary and the Neolithic inhabitants of the lower Zarafshan Valley.

Keywords: Aqchadarya Basin, lower Zarafshan Valley, jewelry art, Sogdiana, Bactriya, E.Neva, A.Sagdullayev, B.Marshak, J.Harmatta, metal coating, engraving, analysis, pendant, bracelet, earrings, ring.

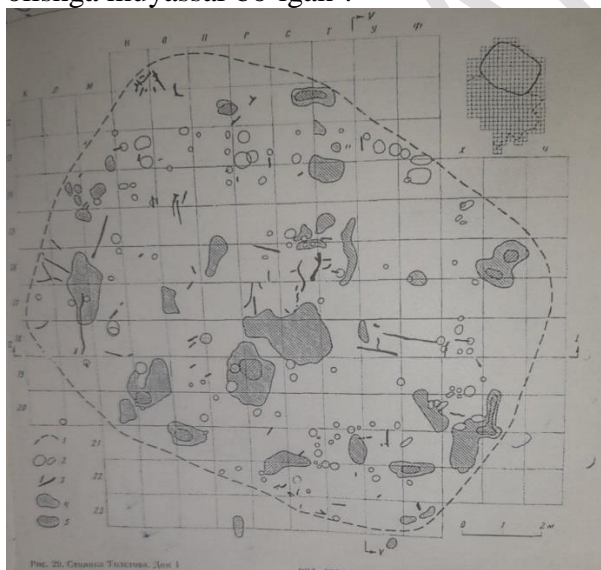
Аннотация: В статье анализируется история ювелирного искусства неолитического населения оазиса Хорезм притока Акчадарья и долины Нижнего Зарафшана.

Ключевые слова: Бассейн реки Акчадарья, долина Нижнего Зарафшана, ювелирное искусство, Согдиана, Бактрия, Э.Нева, А.Сагдуллаев, Б.Маршак, Дж.Харматта, металлическое покрытие, гравировка, анализ, ожерелье, браслет, серьга, кольцо.

Kirish. Turon pasttekisligi markazida joylashgan O'zbekiston yer yuzasi xilma-xil ranglikni namoyon qilgan bir nechta tabiiy-geografik tog'li va tekislikdan iboratligi fizik-geografik

xaritada o'z aksini topgan. Geografik jarayonlarning takrorlanib turishi natijasida Xorazm vohasi shimoli-sharqiy hamda Sirdaryo quyi havzasi tekisligi vujudga kelgan. Mazkur tekislik manzarasi turlicha

bo'lishi Amudaryoning Oqchadaryo irmog'i shimol tomon burilishi natijasida ajralib chiqqan tarmoqlari Orol dengiziga, Sirdaryoning Janadaryo, Quvondaryo va Maxondaryo, Inkordaryolarning faoliyatlari natijalari bo'lgan. Maqolada, Oqchadaryo havzasi va Quyi Zarafshon vodiysida joylashgan urug' jamoalari xom-ashyolardan zargarlik san'ati namunalari rivojlantirishi tarixi mavjud bo'lgan nashrlarda qayd qilingan ma'lumotlarni umumlashtirgan holda yoritish maqsad qilib olingan. Xorazm vohasi Oqchadaryo havzasi shimoli-sharqida Orol dengizi janubi-sharqiy sohili etagida joylashgan Zarafshon daryosi eski Daryoliq, Janadaryo, Quvondaryo, Inkordaryolar Orolbo'yi sohili hududi shakllanishini faollashtirgan. Maqolada Aqchadaryo irmog'i va Zarafshon daryosi irmog'i eski Daryoliq, Janadaryo, Quvondaryo va Inkordaryo irmoqlari quyi havzasi etagiga ulanib ketgan hududlarda o'rnashgan urug' jamoalari zargarlik san'ati tarixini yoritish asos qilib olingan. Xorazm ekspeditsiyasi xodimlari Oqchadaryo havzasi Yonboshqal'a balandligi atrofida sochma qum uyumlari oralig'i suv havzalari sohili etagiga ulanib ketgan tekisliklar yon qismida qurilgan Yonbosh-4 manzilgohidan chaqmoqtosh va kvars qumdan tayyorlangan munchoqlar qoldiqlari topilganligi qayd qilingan¹. Tolstov manzilidan ikki qabr o'rganilishi natijasida yupqa va silindir shaklda chig'anoqlardan yasalgan taqinchoqlar qoldig'i olishga muvassar bo'lgan².

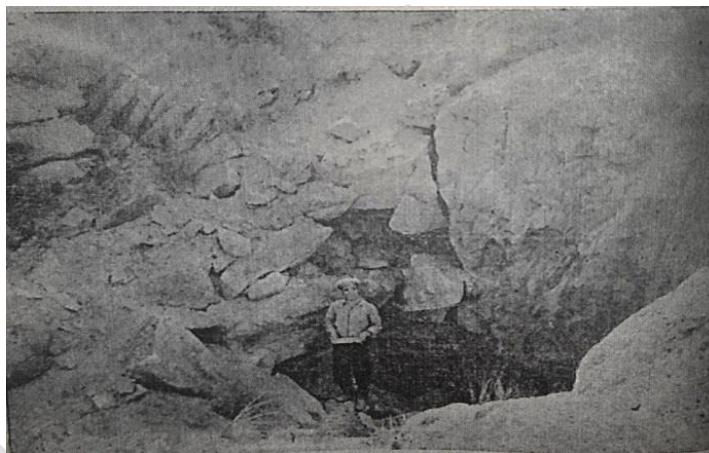

¹ Толстов С.П. Древний Хорезм – М, МГУ, 1948 – С 54-65.

² Виноградов А. В Древние охотники и рыболовы Среднеазиатского междуречья – М: Наука, 1981. Вып XIII – С 88-89.

Tolstov manzilining o'rganilishi

Jonbos – 4 manzilgohi ovchi-terimchilari Sulton Uvays tog'i kvarsi va chaqmoqtoshni Burli – 3 ustaxonasida ishlov berilgan³. Bunday ustaxonalar Qizillqum ichki hududlarida Sulton Uvaysdan tashqari Tamitov, Bo'kantov, Quljiqtov kabi tog' va tizimlarda faoliyat olib borgan. Taqinchoqlar Lavlakon, Beshbuloq atroflaridan olingan.

Burli – 3 zargarlik ustaxonasi

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Neolit davri Oqchadaryo va Zarafshon daryosi havzasi ibtidoiy urug' jamoalari aholisining zargarlik buyumlari tarixiy ildizlari yoritilgan adabiyotlar ushbu mavzuni chuqur o'rganish va tushunish uchun muhim manbalar hisoblanadi. Quyida bu mavzu bo'yicha muhim adabiyotlar tahlili keltiriladi:

1. Boris Marshakning "So'g'd kumushi" kitobi Markaziy Osiyo san'ati va arxitekturasi haqida keng ma'lumot beradi. Unda turli davrlar va hududlar, jumladan Aqchadaryo havzasi va Quyi Zarafshon vodiysi zargarlik san'ati ham tahlil qilingan. Kitobda qadimgi dunyo tarixi davri So'g'diyona va Baktriya joylashgan Zarafshon va O'zbekistonning janubiy hudud aholisi hunarmandchilik ilmi, zargarlik ashyolari tarixi o'z ifodasini topgan.

³ Виноградов А. В Неолитические памятники Хорезма – М; Наука, 1968. Вып – 8 – С 128, рис 58

2. Elena Neva qadimgi Markaziy Osiyo zargarligiga bag'ishlangan maqolasida hududning zargarlik ashyolari va ularning o'ziga xos jihatlarini yoritgan.

3. Elena Nevaning "O'rta Osiyodan qadimiy zargarlik buyumlarining turlari va shakllari(miloddan avvalgi IV-milodiy IV)" – nomli maqolasida O'rta Osiyo zargarlik ustaxonalari va qabrlaridan aniqlangan arteofaktlar hamda ularning tahlili o'rin olgan.

4. Janos Harmattaning O'rta Osiyoning qadimiy davlatlari shakllanishiga bag'ishlangan asarida o'lkamiz madaniyati, zargarlik ilmi haqida ma'lumotlar mavjud. Kitobda Aqchadaryo havzasi va Quyi Zarafshon vodiysidagi qadimgi manzilgohlar va u yerda topilgan zargarlik buyumlari haqida ma'lumotlar berilgan.

5. "Qadimgi O'rta Osiyo tarixi" asarida A.Sagdullayev O'rta Osiyo tarixi va madaniyatiga bag'ishlangan. Kitobda Zarafshon vodiysi va Aqchadaryo havzasi aholisi zargarlik san'ati ham tahlil qilingan. Asarda arxeologik qazishmalar natijalari, topilmalar va qadimgi buyumlar, shuningdek, ularning san'at va madaniyatdagi o'rni haqida ma'lumotlar berilgan.

Ushbu adabiyotlar Aqchadaryo havzasi va Quyi Zarafshon vodiysi aholisi zargarlik san'ati tarixini chuqurroq o'rganish va tushunishga yordam beradi. Bu asarlar orqali miloddan avvalgi III-II ming yilliklardagi zargarlik san'ati namunalari, ishlab chiqarish texnikalari va madaniy ahamiyati haqida keng ma'lumot olish mumkin. Adabiyotlarning har biri o'ziga xos yondashuv va tahlil usullari bilan ajralib turadi, bu esa mavzuni har tomonlama o'rganishga imkon beradi.

Tadqiqot metodologiyasi. Qazishmalarni rejalashtirish va o'tkazish bosqichida tadqiqot hududlari sifatida Aqchadaryo havzasi va Quyi Zarafshon vodiysi tanlanadi. Bu joylarda avvalgi arxeologik topilmalar mavjud bo'lgan manzilgohlar, qal'alar va boshqa yodgorliklar aniqlanadi. Qazishmalar jarayonida stratigrafik usul qo'llaniladi, bu esa qazilma qatlamlarining aniq tartibini aniqlashga yordam beradi. Qadimiy buyumlarni aniqlash va ularning topilgan kontekstini qayd etish muhim. Qazishmalardan topilgan zargarlik buyumlari ehtiyotkorlik bilan saqlanadi va kataloglanadi. Har bir buyumning o'lchamlari, materiali va topilgan joyi qayd etiladi. Manbalarni o'rganish qadimiy jamiyatning zargarlik san'atiga

bo'lgan munosabatini va uning ijtimoiy rolini tushunishga yordam beradi. Qadimgi va hozirgi zamon etnografik ma'lumotlar orqali zargarlik buyumlarining madaniy va ijtimoiy ahamiyati tahlil qilinadi. Qadimgi zargarlik buyumlarini 3D skanerlash orqali ularning aniq modellarini yaratish mumkin. Modellar buyumlarning har birini o'rganish imkonini beradi. Zargarlik buyumlarini elektron qurulma xotirasiga o'tkazish, ya'ni raqamli arxivlashtirish esa ularni kelajak avlodga yetkazishga xizmat qiladi.

Miloddan avvalgi III-II ming yilliklarda Aqchadaryo havzasi va Quyi Zarafshon vodiysi aholisi zargarlik san'ati tarixini tadqiq qilish ko'p qirrali yondashuvlarni talab qiladi.

Tahlil va natijalar. Tadqiqotchilar tomonidan qazishmalardan topilgan buyumlar va ularning xususiyatlari turlicha bo'lib, arxeologik qazishmalar davomida turli xil zargarlik buyumlari topilgan, jumladan, bilakuzuklar, marjonlar, uzuklar, ziraklar va boshqalar. Zargarlik buyumlaridagi naqsh va bezaklar geometrik shakllar, stilizatsiyalangan o'simlik va hayvon tasvirlari hamda mavhum naqshlardan iborat. Bu naqshlar buyumlarning estetik qimmatini oshiradi va ularning madaniy qirrasini aks ettiradi. Ishlab chiqarish texnologiyalar turfa xil murakkablikka, belgilar esa alohida ma'no kasb etgan. Ular xalqning madaniy identitetini saqlab qolishda va tarqatishda xizmat qilgan. Qadimgi zargarlar yuqori texnologik darajaga ega bo'lib, turli xil murakkab texnikalarni qo'llash orqali yuqori sifatli buyumlar yaratgan. Bu texnologiyalar uzoq vaqt davomida rivojlangan va takomillashgan. Zargarlar turli innovatsiyalarni joriy etgan, jumladan, yangi materiallar va texnikalar qo'llanilishi orqali buyumlarning sifati va estetikasini oshirgan. Zargarlik buyumlari nafaqat estetik qiymatga ega bo'lgan, balki ularning amaliy ahamiyati ham katta bo'lgan. Ular diniy marosimlarda, bayramlarda va kundalik hayotda keng qo'llanilgan.

Xulosa va takliflar. Bu davrda zargarlar yuqori texnologik darajaga ega bo'lib, turli xil murakkab texnikalarni qo'llash orqali yuqori sifatli zargarlik buyumlari yaratgan. Metallurgiya usullari, jumladan, to'qish, chizish, o'yma va metallash keng qo'llanilgan. Shisha va toshlarni ishlatishda tilla qoplama, sirka solish va gravirovka kabi texnologiyalar ishlatilgan.

Miloddan avvalgi III - II ming yilliklarda Aqchadaryo havzasi va Quyi Zarafshon vodiysi aholisi zargarlik san'ati tarixini o'rganish orqali qadimgi jamiyatlarning estetik qarashlari, texnologik yutuqlari va madaniy ahamiyati haqida keng ma'lumotlar olish mumkin. Ushbu davr zargarlik buyumlari yuqori texnologik daraja, murakkab naqshlar va bezaklar, hamda chuqur madaniy va ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan. Bu tahlillar orqali qadimgi Markaziy Osiyo jamiyatlarining boy madaniy merosi va san'at yutuqlarini tushunish mumkin bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Boris Marshak. "Sogdian Silver" (in Russian with large English summary). Moscow, 1971.
2. Виноградов А. В Древние охотники и рыболовы Среднеазиатского междуречья – М: Наука, 1981. Вып XIII – С 88-89.
3. Виноградов А. В Неолитические памятники Хорезма – М; Наука, 1968. Вып – 8 – С 128, рис 58
4. Elena Neva. "Ancient jewelry from Central Asia", Transoxiana 6 - Julio 2003.
5. Elena Neva. "Types and Forms of Ancient Jewelry from Central Asia (IV BC-IV AD)", Transoxiana 10 - Julio 2005.
6. Janos Harmatta. "History of civilizations of Central Asia", Unesco, 1992.
7. Sagdullayev A. "Qadimgi O'rta Osiyo tarixi", – T., 2004.
8. Толстов С.П. Древний Хорезм – М, МГУ, 1948 – С 54-65.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA TUTUQ BELGISINI O'RGATISH DARSLARIGA INNOVATSION VA INTEGRATSION YONDASHUV

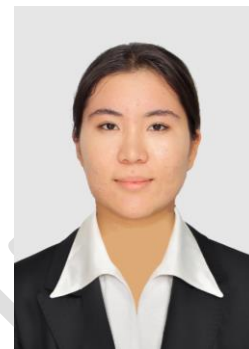
Shukurullayeva Nodira Qahramon qizi
Urganch davlat universiteti Pedagogika fakulteti
“Boshlang‘ich ta‘lim” ta‘lim yo‘nalishi talabasi

INNOVATIVE AND INTEGRATED APPROACH TO THE TEACHING LESSONS OF HAND SIGNS IN PRIMARY GRADES

Shukurullayeva Nodira daughter of Kahramon,
student of "Elementary Education", Faculty
of Pedagogy, Urganch State University

ИННОВАЦИОННЫЙ И КОМПЛЕКСНЫЙ ПОДХОД К ОБУЧЕНИЮ ЗНАКУ АПСТРОФА В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Шукуруллаева Нодира Кахрамон кизи,
студентка педагогического факультета,
«Начальное образование» Ургенчского
государственного университета

[https://orcid.org/0009-](https://orcid.org/0009-0001-6787-8796)

[0001-6787-8796](https://orcid.org/0009-0001-6787-8796)

[nodirashukurullayeva6@](mailto:nodirashukurullayeva6@gmail.com)
[gmail.com](mailto:nodirashukurullayeva6@gmail.com)

+99899 4289179

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga tutuq belgisini o‘rgatishda foydalanish mumkin bo‘lgan metodlar keltirib o‘tilgandir. Shu bilan birga, tutuq belgisini tushuntirish darslariga innovatsion hamda integratsion yondashuv usullari nazariy va metodik jihatdan asoslab berilgan. Shuningdek, maqolada o‘quvchilarning kreativ fikrlashini ta‘minlab beruvchi metodlardan foydalanish ta‘lim oluvchilarning ta‘lim jarayoniga ijodiy yondashuvini, mustaqil fikrlay olish qobiliyatini, yangiliklarni osonlik bilan qabul qilish va yaratishga moyil bo‘lish kabi xususiyatlarini shakllantirishini ta‘minlashi haqida so‘z yuritilgan.

Kalit so‘zlar: tutuq belgisi, didaktika, innovatsiya, integratsiya, yondashuv, faoliyat, aloqadorlik.

Abstract: In this article, the methods that can be used to teach the apostrophe sign to primary school students are mentioned. At the same time, the methods innovativa and integrated approach to teaching the apostrophe sign are theoretically and methodologically justified. Also, the article provides ideas that the use of methods that ensure students’ creative thinking ensures the formation of students’ creative approach to the educational process, the ability to think independently, the ability to easily accept news and the tendency to create.

Keywords: apostrophe sign, didactics, innovation, integration, approach, activity, relevance.

Аннотация: В данной статье упоминаются методы, которые можно использовать для обучения знаку апострофа учащихся начальных классов. При этом инновационные методы и комплексный подход к обучению знаку апострофа теоретически и методологически обоснованы. Также в статье приводятся идеи о том, что использование методов, обеспечивающих творческое мышление студентов, обеспечивает формирование у студентов творческого подхода к учебному процессу, умения самостоятельно мыслить, способности легко воспринимать новости и склонности к творчеству.

Ключевые слова: знак апострофа, дидактика, инновация, интеграция, подход, активность, опора.